
STO GODINA AMERIČKOG UVOZA RELIGIJE U EUROPU

Hermann Vogt

UDK 289(73)
Primljeno 9/98

*U SAD-u se vjerski krajolik u osnovi razlikuje od onoga u europskim zemljama. Američko se kršćanstvo najprije razvijalo od ogranaka europskih crkava i konfesija, zatim su od 19. stoljeća nadalje u SAD-u nastajale posebne vjerske skupine i sekte - od mormona do sekte scientista koje već duže vrijeme misioniraju i u Europi.**

Pitanje koje ovdje želimo postaviti je eurocentrično: Koje se to vjerske zajednice, što su nastale u Americi, vraćaju k nama, da bi se u Europi bavile misioniranjem - neupadljivim, agresivnim i fanatičnim misioniranjem s pokušajem destabilizacije crkveno-konfesionalnih struktura u Europi? Reimport vjerskih skupina, ideja i ideologija uslijedio je nakon prve faze američke povijesti, u kojoj su europske crkve, vjerske zajednice i sekte s iseljenicima napuštale Europu i krenule u pravcu Zapada. Vjerska emigracija i remigracija su u vremenu od gotovo tri stoljeća isplele mrežu veza i razmjenu odnosa koji su veoma zanimljivi za područje sociologije religije.

Posebno su spektakularne bile česte evangelizacijske kampanje *Billyja Grahama*, podupirane i od nekih protestanskih denominacija, koji je masovnim predstavama pokušavao suzbiti sve veću sekularizaciju crkvenog života u Europi. Graham je dolazio u Njemačku 1954., 1955., 1960., 1963., 1966., 1970., 1982., 1990. i 1993. Ovi česti nastupi tijekom gotovo četrdeset godina pokazali su zapravo da je instrument evangelističkih masovnih predstava u Njemačkoj - iako je uporaba elektroničkih medija postajala sve jača - bio jedva kompatibilan s traženim očekivanjima od crkvene propovijedi koja bi bila u skladu s vremenom. Time su bile prepoznatljive glavne značajke dviju sasvim različitih vjerskih kultura.

U SAD-u su sve do daleke Arizone zapazili da je na velikoj predstavi *Billyja Grahama*, 10. ožujka 1990. u Berlinu bio nazočan samo mali broj sudionika. Predstava je održana bez velikog dolaska masa iz istočnog i zapadnog Berlina kod Brandenburških vrata i Berlinskog zida koji je već tri mjeseca bio otvoren. "Vrijeme je bilo pogodno... Ali posjećenost je bila mala" (*The Arizona Republic*, 17. 3.

* Tekst ovoga članka preuzeli smo iz njemačkog časopisa *Herder Korrespondenz* 52 (1998), H. 8, str. 416-422. Zahvaljujemo glavnom uredniku HK Ulrichu Ruhu na ljubaznom dopuštenju da ga možemo objaviti u hrvatskom prijevodu.

1990.). Berlinske su nedjeljne novine pisale o 10.000 posjetitelja, a priređivači su objašnjavali kako je razlog tako malog broja posjetitelja bilo kišno vrijeme. Ipak je *Arizona Republic* bila dovoljno kritična da nadopuni kako je 1954., kad je Graham prvi put propovijedao na Berlinskom olimpijskom stadionu, došlo više od 80.000 ljudi, a i tada je padala kiša.

Time smo se pripremili na jedan kompliciran odnos među različitim oblicima vjerskog ponašanja na dvjema atlantskim obalama. Postoji jedna unutarnja povezanost između permanentne kontrole super-sile koju reklamira vlada SAD-a i ponašanja američkih crkava i vjerskih zajednica usmjerenih prema veličini i dominaciji. Što se tiče tradicionalnih Crkava, koje su prije nekoliko generacija kao prve došle iz Europe u Ameriku, njihova je šansa da dominiraju nad europskim "majkama Crkvama" relativno mala, zato što su povezane u međunarodne organizacije pojedinih konfesionalnih obitelji. Pri tome Katolička crkva, usmjerena prema Rimu, američkim katolicima daje veoma malu mogućnost da pokaže naglašeni američki utjecaj na nju.

Posve je drukčije s onim skupinama koje se općenito svrstavaju pod naziv "sekte". Među nepreglednim brojem američkih vjerskih zajednica postoji veći broj onih koje se svojom misijskom zadaćom kao "velike sekte" pokušavaju probiti u svijet. Taj se fenomen nadasve jasno prepoznaje kod *Jehovinih svjedoka*, *mormona* kao i kod - pod drukčijim pretpostavkama i s drukčijom praksom - *scientista*.

Metafora *melting pot*, koja se rado rabi u političkom govoru kako bi se predstavile rasne, socijalne i ekonomske razlike u američkom društvu, svoju relativnu opravdanost nalazi i u sektoru američkih vjerskih zajednica. Crkve koje su došle iz Europe egzistiraju uz nove denominacije koje su nastale tek u SAD-u. Židovske, islamske, hinduističke i budističke skupine ne žive oduvijek mirno jedne pokraj drugih. Računa se da danas u SAD-u postoji oko 1600 različitih vjerskih skupina, od kojih je polovica nastala tek nakon 1965. (*The New York Times Magazine*, 7. 12. 1997., 60). U ovoj gotovo nepreglednoj šumi međusobno konkurirajućih skupina provlači se jedan proces stalnog približavanja i odbijanja. *Joseph Smith*, utemeljitelj mormona, rekao je pred smrt u jednoj propovijedi: "Svaki čovjek ima prirodno, a u našoj zemlji i ustavno pravo da bude lažni ili pravi prorok." Ta snaga po kojoj uvijek iznova nastaju nove vjerske zajednice s jedne je strane fascinirajuća, dok je s druge strane taj fenomen neobuzdane vjerske kreativnosti destabilizirajući za konfesionalne Crkve, ukorijenjene u dugačkom crkvenopovijesnom razvoju, i prijeti njihovu postojanju.

Prililična nestabilnost članova na teret tradicionalnih Crkava

Dva su razloga koja utječu ponajviše na vjersku raznolikost u SAD-u: odvojenost Crkve od države utvrđena Prvim amandmanom Ustava, s jamčenjem vjerske slobode, te prijenos kapitalistički obojenog *anything goes* u svijet vjerskih zajednica. Za nas u Europi nameće se pitanje, tko su onda lažni, a tko pravi proroci koji stalnim priljevom dolaze među nas. Tako se Europljani do kojih su stigle američke vjerske skupine pokazuju bespomoćnima: "Europljanima je teško slijediti amerikanizaciju povijesti spasenja" (Gert Raeithel, *Amerikas Heilige der letzten Tage. Mormonische Lebensläufe*, Frankfurt 1997, 8).

U Sjedinjenim državama primjećuje se prilična nestabilnost članova na užrb tradicionalnih Crkava. Katolička crkva, koja obuhvaća 22 posto sveukupnoga stanovništva, najveća je Crkva, ali u posljednjih trideset godina osjeća polagano opadanje broja svojih članova (-3 posto). U istome su vremenu *metodisti* izgubili 38 posto, Episkopalna crkva (anglikanci u SAD) čak 44 posto. Porasle su - iako s malom osnovom - evangeličko-fundamentalističko-duhovske crkve i velike sekte: Southern baptisti +8 posto, mormoni +96 posto, Jehovini svjedoci +119 posto, Assemblies of God +211 posto, Church of God in Christ +863 posto.

Assemblies of God (osnovana 1914.; sjedište u Springfieldu, Missouri) duhovski je pokret, najveća i najraširenija skupina u svijetu, s više od 11.000 crkava, gotovo 30.000 ordiniranih propovjednika i 3 milijuna članova (*Yearbook of American & Canadian Churches*, 57. izdanje, 1989, 29-31).

Magazin *New York Times* je formulirao: "Bog je decentraliziran", a kad je *New York Times* u pravu, ne treba mu proturječiti. Prema američkim statistikama konkurirajuće skupine nisu brojem članova nadmašile starije konfesionalne Crkve, ali se ipak mora uočiti da su se američki muslimani s brojem članova (3,5 milijuna) već izjednačili s prezbiterijancima. Već se danas mogu jasno prepoznati statistička preslojavanja koja će se pojaviti nakon godine 2000. Hoće li se uskoro i u Europu probiti ovi novi oblici vjerskog ponašanja - ritualizirana "obraćenja" kao dio bogoslužja, evangelizacijski polet na osnovi fundamentalistički obojene "proizvodne propagande" i stereotip ponovljene "revivals" za one koji sebe i tako shvaćaju kao "preporođene" (*born-again*)? Koji će od njih - slobodno preneseno prema Josephu Smithu - biti pravi, koji lažni proroci, ili ono što bi željeli mijenjati karakter europske religioznosti?

Onome tko samo jednom pribiva nedjeljnom bogoslužju u crkvi *Christian Science*, može se učiniti da je ono ukočeno, jer se to

bogoslužje ponajprije sastoji od čitanja odabranih biblijskih tekstova (kratki pojedinačni redci i duže perikope), koji se kao interpretacija povezuju s citatima spisa Mary Baker Eddy "Science and Health with Key to the Scriptures - Znanost i zdravlje s ključem za Sveto pismo". Na početku ove "lekcijske propovijedi" kaže se: "Biblija i udžbenik *Christian Science* naši su jedini propovjednici. Sad ćemo pročitati mjesta Svetoga pisma kao i odgovarajuće odlomke iz udžbenika naše religije. Oni sadrže našu propovijed." Da bi se moglo govoriti o homiletskoj ukočenosti, zato što se propovijed reducira na biblijska mjesta i citate iz komentara koje je jedna Amerikanka objavila 1875. godine? Taj dojam vara. Usporedbom biblijskih tekstova i citata iz "Science and Health" razvijaju se kompleksni teološki sklopovi. "Lekcijska propovijed" postaje zahtjevnom tematskom propovijedi. Propovijed i cijeli tijek nedjeljnog bogoslužja su jednostavni, trijezni, bez kićenosti te se mogu slijediti. Posjetitelj se pita da li se nalazi na bogoslužju neke "američke sekte" ili na skupu pobožnih prezbiterijanaca.

Nedjeljno bogoslužje *Christian Science* (Kršćanske znanosti) nalazi se s istim sadržajem u 66 zemalja širom svijeta i u nekih 2700 (branches) zajednica (*Yearbok of American & Canadian Churches 1989*, 41 s.). Glavna crkva *Christian Science* je "The Mother Church" koja je podignuta u Bostonu (Massachusetts) kao glavno sjedište ovoga vjerskog društva.

Spasenje samo po vjeri?

Mary Baker Eddy (1821.-1910.) osnovala je 1879. crkvu s ciljem da bi "održala u sjećanju riječi i djela našega Gospodina Isusa Krista i da bi ponovno uspostavila primitivno kršćanstvo sa svojim izgubljenim elementom spasenja" (*Manual of The Mother Church, The First Church of Christ, Scientist*, 17). *Christian Science* prožeta je znanstvenim razmišljanjem 19. stoljeća. Kršćanska se vjera prema Mary Baker Eddy može tumačiti i prirodnoznanstveno, i stoga posebno uvjerljivo. Nekoliko iskustava ozdravljenja potaklo ju je da se u svojem spasenjskom nauku odrekne metoda školske medicine. U propovijedi "Christian Healing" (travanj 1880.) - prema "Science and Health" njezinom drugom izdanju uopće (*The Christian Science Journal*, rujna 1995., 21) - ukazuje se na scientističke granice medicine: "Medicina neće dospjeti do znanosti ozdravljenja ako ne počne mentalno obrađivati bolesti i ako čovjek ne ozdravi moralno i fizički. Psihologija, higijena i fizika za kršćanstvo nisu učinili ništa drugo osim što su zatamnili božanski princip spasenja, a vjeru usmjerili u suprotnom pravcu?" (*Christian Healing. A Sermon*

Delivered at Boston, Boston 1936., 17). Ozdravljenje čovjeka kod Christian Science postaje jedan isključivo vjerski i duhovni događaj: "Christian Science odbija neposredno opažanje sjetila i počiva isključivo na Božjoj svemoći" (nav. mj. 18).

Christian Science ne bavi se ofenzivnim misijskim radom. Ovdje se drukčije nego kod Jehovinih svjedoka i mormona radi o jednoj suzdržanoj, reflektivno argumentirajućoj denominaciji. Nedostaju joj karizmatički i duhovski elementi. Vjera napretka i akumulacije koja dominira kod drugih iz Amerike dolazećih vjerskih skupina ne primjećuje se kod Christian Science.

Uskrs u New Yorku, 12. travnja 1998. U rano poslije podne na uglu Central Park West i 29nd Street naletio sam na dvije ljubazne mlade dame: jedna je Amerikanka korejskoga podrijetla, a druga je bjelkinja. One su mi tislule u ruku dva časopisa po kojima su Jehovini svjedoci prisutni širom svijeta: "Kula stražara" s datumom od 15. ožujka 1998., i "Probudi se!" od 22. ožujka 1998. Drukčije od svjedoka koji svojim listovima ispunjavaju svoju propovjedničku zadaću, njih su dvije na Manhattanu imale radosnu vedrinu na licu. Tome nije mogla biti razlogom uskrsna radost, jer "svjedoci" ne slave svetkovine "velike babilonske bludnice".

Za dvije mlade dame bila je to teška zadaća; da toga toplog proljetnog dana, kada se čak i oni ljudi koji su se odvikli od Crkve predaju uskrsnoj radosti, otkinu ljude od uza "velike bludnice" i pridobiju ih za sektu kojoj manjka uskrsni Happiness, u kojemu je New York upravo uživao. Zapravo je to moglo voditi samo frustraciji, pri čemu ništa ne bi promijenilo ni to što se "Kula stražara", koju su mi one bile tislule u ruke, tiska u više od 22 milijuna primjeraka na 128 jezika.

"The Watchtower Announcing Jehova's Kingdom": što znači "Jehovino kraljevstvo" u beskraljevskoj republici Sjedinjenih Američkih Država? New York je za "Watchtower Society" posebno mjesto. Prijeko u Brooklynu, upravo tamo gdje se Brooklinski most polako uzdiže iznad East Rivera s nakanom da se izdigne povrh silnih tornjeva Downtown Manhattan, nalazi se u velikom kompleksu zgrada glavno sjedište "Watchtower Bible and Tract Society", svjetsko središte Jehovinih svjedoka.

Nastanak i uspon Jehovinih svjedoka na putu prema velikoj sektu odvijao se prema gotovo "tipično američkom" uzorku. *Charles Taze Russell* (rođen 1852. kod Pittsburgha u Pennsylvaniji, sin imućnog trgovca tekstilom) bio je odgojen u prezbiterijanskom duhu te se veoma mlad priključio liberalnim kongregacionalistima. Kad su se u njemu počele javljati sumnje, on se 1869. oslobađa ove crkve i

stupa u kontakt s adventističkim krugovima. To bi već bio nespektakularni početak, koji je nakon razilaženja i razdora, nakon ekstatično-apokaliptičkog obrazovanja i krutog propovjedničkog rada doveo do nastanka "Zion's Watch Tower Tract Society" (1881. u Pittsburghu). Godine 1909. društvo stječe prve dvije zgrade u Brooklynu, koje su postale njihovim glavnim sjedištem. Russel je umro 1916. godine. *Joseph Franklin Rutherford* (prije baptist), 1917. postaje Russellov nasljednik te se prema Russellovom svjetonazoru odnosi veoma slobodno i ovu sektu beskompromisno oblikuje u spasenjsku zajednicu posljednjih dana.

Nathan Homer Knorr (konvertirao iz Reformirane crkve) postaje 1942. Rutherfordov nasljednik te kao visoko nadaren organizator upravlja zajednicom 35 godina. Sljedeći predsjednik zajednice bio je *Frederic William Franz* (1977-1992), a od 30. prosinca 1992. na čelu Jehovinih svjedoka kao peti predsjednik nalazi se *Milton G. Henschel*.

Apokaliptički utopizam iz Brooklyna

Jehovini svjedoci imaju u svijetu više od pet milijuna članova, od toga oko 167.000 u Njemačkoj, a u novim savezним pokrajinama oko 35.000 (Monika Deppe, *Auch ich habe ihnen geglaubt*, Gießen-Basel 1998³, 88). Dok je broj članova u Njemačkoj godine 1997. stagnirao ("Godišnjak Jehovinih svjedoka za 1998" navodi za 1997. godinu 166.780 članova za propovijedanje, što u odnosu na godinu 1996. označava promjenu od 0 posto), u istočnoj je Europi njihov broj u naglom porastu (Rusija, Moldavija, Ukrajina). U Poljskoj na 311 stanovnika dolazi po jedan član sekte. Veći porast članova javlja se i u Latinskoj Americi.

Za vrijeme Charlesa T. Russela konture ove sekte još su bile nejasne, a granice prema drugim vjerskim skupinama otvorene. Tada joj još ni ime nije bilo utvrđeno, tako da je tek 1931., za vrijeme kongresa u Columbusu (Ohio) definirano kao "Jehova's Witnesses", a poslije su "Jehovini svjedoci" (prema Iz 43,10-12) dodali ovom imenu formulaciju "Teokratska organizacija". Od 1953. Jehovini svjedoci sebe shvaćaju kao "Društvo novoga svijeta". U "Društvu novoga svijeta" buduće Jehovino kraljevstvo već se sada ulazi u svijet naroda i država. Ono ne želi biti čisto vjersko udruženje, nego "novi narod", koji kao "Božji narod" stoji u konkurenciji prema narodima svijeta izručenima vladavini sotone.

Budući da za Jehovine svjedoke država ne pripada Jehovi, ulaskom SAD-a u rat 1917. počeo je otvoreni konflikt s državom.

Članovi sekte nisu slijedili zapovijedi o mobilizaciji te su mnogi koji su odbili poslušnost vojnoj obvezi bili uhapšeni. Godinu dana kasnije uslijedila su nova hapšenja zbog sumnje da se u glavnom sjedištu pokraj Brooklinskog mosta nalazi jedna radio postaja koja se koristi radi špijunaže za njemačkog neprijatelja. Radilo se tu o gomilanju nekoliko neprijateljskih likova, kako to države koje se u jednom trenutku nalaze u ratu rado prakticiraju. U svibnju 1918. bilo je uhapšeno osam članova uprave sekte - među njima Joseph F. Rutherford - te su zbog uskraćivanja poslušnosti vojnoj obvezi bili osuđeni na 20 godina zatvora. Osuđenici su u ožujku 1920. bili pušteni, nakon što su platili kauciju, a u svibnju 1920., na obnovljenom sudskom postupku, bili su oslobođeni (Kurt Hutten, *Seher-Grübler-Enthusiasten*, Stuttgart 1964⁹, 80). Jehovini svjedoci su u zemlji svojega porijekla otkrili, a istodobno i prvi put demonstrirali što prema njihovu tumačenju znači politički otpor zbog savjesti. Taj otpor zbog savjesti je nakon otvorene konfrontacije s američkim vlastima između 1917. i 1920. postao značajkom Jehovinih svjedoka. Time su se oni vezali za istu poziciju starijih mirovnjačkih crkava koje su se nakon emigracije rado naseljavale u Pennsylvaniji.

Jehovini svjedoci zastupaju apokaliptičko-dualističku sliku svijeta, koja je ocrтана borbom Jehove protiv sotone, a u kojoj "društvo novoga svijeta" sa sjedištem u Brooklynu igra dominantnu ulogu. Njihovo apokaliptičko tumačenje svijeta nikada nije škrtarilo s različitim utvrđivanjem termina apokalipse. Kad se najavljeni termini nisu ispunili, prethodne bi iskaze brzo preinačili te je nakon toga scenska kulisa ponovno crtana za sljedeću apokaliptičnu dramu. To im i uspijeva, jer apokaliptički tumačeni mali tekstovi izvađeni iz biblijske cjeline ostaju dijelom apokaliptičkog osnovnog koncepta koji se prije svega izvodi iz Ivanova Otkrivenja, a potom se samo nanovo preuređuju da bi se projekcije posljednjih dana uvele u očekivano buduće događanje. Ukočeni sveukupni sustav, koji i sadašnjost i buduće iščekivanje upravo prisilno podređuje apokaliptičkoj ideologiji, nije sposoban za liberalno razmišljanje i samokritičku analizu.

Polemički dualizam između Jehovinih svjedoka i crkvene teologije priječi svaki oblik teološkog razgovora. Zašto bi se "novo društvo svijeta", u kojemu je utjelovljena "istina Jehove", bavilo herezama "velike babilonske bludnice" (Otk 17-18)?

Apokaliptički utopizam čini od Jehovinih svjedoka *radikalnu sektu posljednjih dana*. Ekskluzivna zajednica spasenja živi samo od svojega totalitarno usmjerenog i za dijalog nesposobnog sektaškog ega. Oni koji se nalaze izvana, a imaju drukčije teološke

pretpostavke, zanimljivi su Jehovinim svjedocima samo kao objekt misionarenja. Na krajevnim konferencijama godine 1988. i 1989. izložene su oštre rezolucije razgraničenja: "Osjećamo odvratnost nad sramotom koju je Veliki Babilon i nadasve kršćanstvo nanijelo imenu istinitoga i živoga Boga Jahve. (...) Odvratno nam je držanje kršćanstva na babilonskom nauku, posebno nauku o trojedinom Bogu" (*Materialdienst der Evangelischen Zentrale für Weltanschauungsfragen*, 6/1989., 188s.).

Između Jehovinih svjedoka i organizacije Scientology postoje zamjetljive sličnosti. Kod obiju sekti članovi su podređeni indoktrinirajućoj nauci. Pretpostavka za članstvo je spremnost na normativno kolektivno ponašanje kod naučavanja. Život članova sekte organiziran je centralistički, a njihova je misijska djelatnost podložena stalnoj kontroli. Ove su formalne sličnosti usprkos različitim povijestima njihova nastanka i suprotnim oblicima naučavanja frapirajući. Taj će dojam postati još dublji ako se okrenemo mormonima, koji već 150 godina misionarski djeluju u europskim društvima.

Joseph Smith rođen je 23. prosinca 1805. Kad je upravo navršio četrnaest godina, a njegova je obitelj živjela kod Manchestera na sjeverozapadu savezne države New York, Joseph se još kao dijete navodno već konfrontirao s konfesionalnim odnosima u svojoj sredini. Prezbiterijanci, metodisti i baptisti - koja je skupina bila u pravu? Nijedna od tih skupina nije zadovoljavala Josepha Smitha.

Smith je pred svojim sljedbenicima uvijek zastupao stajalište kako mu je Bog naredio osnivanje sekte. Imao je viđenje dvaju nebeskih bića: "... Vidio sam dvije osobe... bile su iznad mene u zraku." Ova dvojica nisu bili anđeli, jer je jedna osoba pokazivala na drugu objašnjavajući: "Ovo je moj ljubljani sin. Njega slušajte!" Ova stilizirajuća povijest poziva podsjeća na Isusovo krštenje kako bi najviši autoritet potvrdio pronalazača mormonstva. Bog i Krist pojavili su se *in persona* da prihvate četrnaestogodišnjaka koji je želio saznati, kojoj bi se denominaciji pridružio. Nije se morao priključiti nijednoj zajednici, "za njih je sve bilo pogrešno". Oba nebeska glasnika, koji bi imali biti Bog i Krist, odbacili su ispovijesti vjere pojedinih Crkava kao užas. Tri godine nakon poziva mladog vođe sekte, godine 1823., Josephu Smithu se objavio anđeo Moroni i priopćio mu da se na jednom brijegu kod Manchestera nalaze skrivene zlatne ploče koje čekaju na prijevod. Smith je bacio pogled na ploče, ali su one nakon toga još tri godine ostale skrivene na brijegu. Godine 1827. zlatne ploče su izvađene iz zemlje, te je počelo njihovo prevođenje. "Knjiga mormona" izišla je 1830. godine, te je tako rođena nova sekta.

Zlatne ploče potiskuju Bibliju

Ova čudnovata povijest produkcije "Knjige mormona" i tajnovito etabliranje još jedne nove i "jedine" crkve je fantastično-ekspresivna varijanta osnivanja američkih sekti. Amerika po mormonstvu postavlja zahtjev kako će kršćanska povijest spasenja u Americi - gdje bi inače? - doći do svoga vrhunca. Zbog toga se navodi u vjeroispovijesti Latter-day Saintis: "Vjerujemo da će Sion - novi Jeruzalem - biti izgrađen na američkom kontinentu." Mormoni imaju zatvoreni sustav naučavanja i života. Oni sebe shvaćaju kao "societas perfecta", te su za nauku o sektama i sociologiju religije postali eratičkim blokom. Spekulativna ponuda Biblije koju nude mormoni dovela je do toga da u saveznoj državi Utah turisti neće naći uobičajenu Bibliju koji bi očekivali u svojim hotelskim sobama, nego se u njima nalazi mormonska "nadbiblija", Knjiga mormona. Kao obrazloženje toga jednostavno se kaže: "Gotovo sav se nauk evanđelja naučava u Knjizi mormona s bitno većom jasnoćom i savršenstvom nego što je taj isti nauk objavljen u Bibliji..." (Bruce R. McConkie, *Mormon Doctrine*, Salt Lake City 1979^{2.}, 99).

New York Times ističe mormone kao skupinu koja je u posljednjih trideset godina u SAD porasla za 96 posto. No Raeithel predstavlja ovo širenje koje su postigli Latterday Saints kao gotovo zanemarivu stvarnost: "Usprkos misionarskom radu koji se desetljećima odvijao u Americi ni pola postotka Amerikanaca nije mormonske konfesije" (Gert Raeithel, *Amerikas Heilige der letzten Tage*, Frankfurt 1997., 215). No perspektiva je ipak drukčija ako se broj članova koji se nalazi u ovom postotku - više od četiri milijuna u SAD-u - uzme ozbiljno, jer neke od tradicionalnih konfesionalnih Crkava već dugo ne dosežu taj broj članstva. Čini se da bi mormoni u dogledno vrijeme mogli dostignuti broj Židova koji žive u SAD - šest milijuna. Između 1990. i 1997. broj se mormona u svijetu sa šest milijuna popeo na devet. Ipak bi agilne misonare iz Utaha trebalo pažljivo promatrati, upravo zbog toga što se kod mormona radi "o jednom poganskom kultu optočenom kršćanskim elementima" (Hans-Martin Friedrich, *Die gefälschte Offenbarung*, Basel-Gießen 1997., 11), koji su kao i Jehovini svjedoci svoju strategiju obraćenja svijeta usmjerili prema zemljama Latinske Amerike i bivšega istočnoga bloka.

Mormoni imaju izražen "misijski fanatizam". Mnogi mladi mormoni - od nekih godina sve više i mlade žene - stavljaju se za vrijeme izobrazbe na raspolaganje da budu poslani u misije (većinom nakon završene srednje škole i prije početka studija). Jedan njemački iseljenik iz 19. stoljeća osnovao je već 1843. u Darmstadtu prvu

mormonsku zajednicu, koja se godinu dana nakon toga ugasila, kad se rani misionar zbog nemira koji su nastali u zajednici nakon smrti Josepha Smitha vratio u Ameriku. U Hamburgu je 1852. nastala stabilna zajednica koja je 1853. pridobila 18 članova, od kojih će zatim 50 osoba iseliti u Utah.

Povjesničar *Fawn M. Brodie*, kojeg su Latter-day Saints ekskomunicirali zbog kritičke biografije o Josephu Smithu, ukazuje na to da su progoni nove sekte koji su uskoro nastupili u Midwestu bili pokrenuti od samih mormona. Za to nije bilo nikakvih ni teoloških ni svjetonazornih razloga: "Teologija to nije mogla biti, jer je - iako dovoljno izazovna - bila samo splet elemenata američkog vjerskog razmišljanja začinjelog fundamentalnim idealom neodoljivog napretka" (Fawn M. Brodie, *No Man Knows My History*, New York 1989¹⁴, 380). Više je tomu bila razlogom apsolutna svijest o poslanju kojom se isticao već četrnaestogodišnji osnivač sekte - Joseph Smith o Josephu Smithu! - a koja je preko njega zahvatila cijelu sektu i brzo pokrenula progone u Ohiju, Missouriju i Illinoisu: "Gdje su god dolazili mormoni, građani bi se protivili njihovoj samouvjerenosti, njihovom odbijanju da se miješaju sa svijetom i njihovoj gorućoj svijesti o predodređenosti za nešto više" (Brodie, isto. 380).

Fantastičan nauk o spasenju bez uzora, spasenjska sekta koja sebe stavlja kao apsolut, prerađivanje svih kršćanskih tradicija i nezadrživo napredovanje mormonskog pokreta - to je nizanje imalo dvije posljedice: Prvo, *Joseph Smith the Prophet* i njegov brat Hyrum linčovani su 27. lipnja 1884. u zatvoru u Carthagu (Illinois); i drugo, mormone sve do današnjih dana tjera njihov militantno-agresivni i pobjedonosni misionarski fanatizam koji čak zasjenjuje i Jehovine svjedoke. Trebalo bi istražiti može li se i u kojoj mjeri usporediti nagon za širenjem kod organizacije scientista - opet jedna nova američka "sekta"! - s mormonskim fanatizmom za obraćivanjem.

Osvajanje svijeta izvan kršćanstva

Način kojim američki političari dopuštaju da ih Scientology instrumentalizira za svoje interese, predstavlja novu fasetu odnosa između države i Crkve u SAD-u. Štoviše, ponašanje ovih političara nastalo je zbog specifičnih odnosa države i crkava u SAD te zbog raširenog nepoznavanja državno-crkveno-pravnih struktura u Njemačkoj od strane upravo tih političara. Mit "znastvene fantastike"

pod imenom "Scientology" priznat je u SAD-u pod veoma problematičnim okolnostima kao "crkva". Prema istraživanju New York Timesa organizacija scientista je od osamdesetih godina pritješnjivala američki savezni financijski ured *Internal Revenue Service* (IRS) da zbog poreza bude priznata kao "crkva". Tako su vođeni mnogi procesi protiv poreznih službi. Detektivi scientističke organizacije potajno su promatrali privatni život financijskih činovnika da bi ih mogli izložiti pritisku. Neki su djelatnici IRS-a godinama podmićivani kako bi službene stvari unutar IRS-a odavali organizaciji Scientology. *New York Times* ostavlja otvorenim mogućnost da su vodeći suradnici IRS-a mogli biti ucjenjivani. Tako je konačno 1993. organizacija Scientology priznata kao "crkva". Organizaciji nije bilo stalo ni do čega drugog osim do poreznih olakšica koje je donosio novi status. Američka država zbog ustavnog razdvajanja države i Crkve nije bila ni ovlaštena za nešto drugo.

Neki su se američki političari nažalost upuštali u javne optužbe njemačkih vladinih službi - uključujući i sudstvo - zbog njihova kritičkog odnosa prema grupaciji Scientology, predbacujući im povredu ljudskih prava. Začuđuje ovakva neprimjerena interpretacija mjesta povrede ljudskih prava u trećoj državi.

Od 1994. godine u velikim se američkim dnevnim novinama pojavljuju na cijelim stranicama izvještaji organizacije Scientology u kojima se kritičko držanje koje je u Njemačkoj zauzeto prema njoj uspoređuje s progonom Židova u vrijeme nacizma. Nova varijanta pritom bilo je otvoreno pismo upućeno saveznom kancelaru *Helmutu Kohlu* u obliku privatno plaćenog oglasa koji je 9. siječnja 1997. tiskan na 7. stranici *International Herald Tribuna*. Potpisnici su bili novinari, književnici i velikani Hollywooda koji su - kao i prethodni opširni izvještaji koje je pokrenula organizacija Scientology - još jednom Njemačku dovodili u svezu s Trećim Reichom: "In the 1930s, it was the Jews. Today it is the Scientologists". Na kraju otvorenog pisma saveznog se kancelara kategorički poziva: "Usrdno tražimo od Vas da stanete na kraj ovom sramotnom primjeru organiziranog progona, jer je to nečasno za njemačku naciju."

Namjera ovog otvorenog pisma bila je da se u američkoj javnosti Njemačka stavi na stup srama. Budući da se paradigma njemačkog nečovještva - nacisti, Treći Reich i holokaust - spektakularno publicira, po toj analogiji scientisti su vjerovali da će osigurati potporu američkih Židova; njihovi refleksi obrane i strahovi trebali su ponovno biti oživljeni. Istodobno je ovom besramnom demagogijom trebala u to biti uvučena elita u Washingtonu te potaknuta da intervenira kod njemačkih političara.

Senatoru *Alfonseu D' Amatou* bila je namijenjena zadaća da za Scientology igra "korisnu budalu". On je u rujnu 1997. najavio da će protiv Njemačke zbog diskriminacije organizacije Scientology iznijeti optužbe pred *Organizacijom za europsku sigurnost i suradnju (OESS)*. Prilikom jednog saslušavanja u Kongresu o temi "Religiozna netolerancija u Europi danas" D'Amato je dopustio glumcu i pripadniku organizacije Scientology *Johnu Travolti*, koga je on pred uključenim televizijskim kamerama prijateljski poljubio, da govori protiv "diskriminirajuće prakse" njemačkih službi. S druge pak strane, D'Amato nije pružio priliku njemačkom veleposlaniku u Washingtonu da izloži argumente njemačke vlade protiv organizacije Scientology. Krićka pitanja njemaćkih novinara postavljena D'Amatu na tiskovnoj konferenciji ostala su bez odgovoa.

Sve to pokazuje da je fenomen Scientology već odavno prekoraćio granice naućavanja sekte. *Lafayette Ronald Hubbard* (1911.-1986.), osnivać scientista, rođen je u Tildenu (Nebraska). U Tildenu je podignut L. Ron Hubbard-Park u kojemu je - vezujući se na Hubbardov nauk - jedan put dobio naziv "Put prema stanju sreće". No park u Tildenu u prerijskoj državi Nebraska nije ipak dovoljan za osvujiteljske vizije sekte Scientology: "S obzirom na ono što je L. R. H. ućinio za ćovjećanstvo, trebala bi svaka općina u svijetu bar jednoj ulici ili jednom trgu dati njegovo ime" (*Materialdienst der Evangelischen Zentralstelle für Weltanschauungsfragen*, 5/1997., 154).

Je li to bezgranićni American Dream koji se ponovno javlja u jednoj novoj amerićkoj sekti za osvujanje svijeta? Ovaj put se radi o potpuno sekularnoj svjetskoj sekti, bez Biblije i teologije, koja se u SAD-u ipak smije zvati "crkvom" te radi poreznih olakšica teži da i u drugim državama postigne pravni oblik crkve. Organizacija Scientology fenomen je amerićke psihokulture, ali nema ništa zajednićko s Crkvom ni s obzirom na teologiju ni u pogledu na pravni poredak. Scientology ima pak podosta veze sa psihotehnikama, ezoterikom i pokušajima životne pomoći, podložnošću raćunalima i kasno-kapitalistićkim zgrtanjem kapitala. Organizacija Scientology represivna je profitna zajednica i sektaški psihokonzern destruktivnog ponašanja, ali ipak nije *nikakva Crkva*.

S njemaćkog preveo Pavo Jurišić